

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΤΑΦΩΝ ΤΗΣ ΠΕΛΛΑΣ (History and Conservation: the Macedonian tombs of Pella)

Νίνα Αβραμίδου

Αρχιτέκτων Μηχανικός, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Φλωρεντίας (Ιταλία)

Περίληψη

Οι μελέτες για κατανόηση και χρονολόγηση των αρχαιολογικών ανακαλύψεων, απαιτεί μια μακρά και πολύπλοκη διαδικασία που συνεπάγεται σε πολλές ευθύνες (τεχνικές, διοικητικές, οικονομικές, νομικές, κανονιστικές), κυρίως αντικρουόμενες μεταξύ τους, και γι αυτό μακροχρόνιες. Είναι αυτή και η περίπτωση των έξι μακεδονικών τάφων της Πελλαιάς Χώρας (Πέλλα) που ήρθαν στο φως την τελευταία δεκαετία, και που περιμένουν ακόμη σήμερα την εκπόνηση των απαραίτητων εργασιών για την μελέτη συντήρησης /ανάδειξης - των. Σ' αυτήν την παρουσίαση, γίνεται μία προσπάθεια: 1) διερμηνείας των φυσικών και ανθρώπινων κινδύνων (προσωρινή προστασία, επισκεπτικότητα, τουριστική εκμετάλλευση, καταστροφικές διαγνωστικές μελέτες) που διατρέχουν σήμερα δύο συγκεκριμένοι διθάλαμοι μακεδονικοί τάφοι της Πέλλας, και 2) ανάλυση των προτεραιώσεων προκειμένου να ανασταλεί η εκ των πραγμάτων αποδειχθείσα τραγικότητα των, ώστε να διατηρηθεί η Μνημειακή Αξία τους.

Summary

The studies on understanding and dating of archaeological discoveries, it requires a long and complex process that involves many responsibilities (technical, administrative, economic, legal, regulatory), namely with contradiction between them, and thus long-standing. Is this the case of six Macedonian tombs of Pella, which came to light last decade, and waiting even now preparing the necessary work to maintain and preserve / enhance them. In the present paper it is trying to interpret and analyze: 1) the natural and antropic hazards (structures providing temporary protection, visitability, tourism exploitation, diagnostic destructive tests, etc..) that now are going two of these Pella-s tombs, and 2) analysis of selected design priorities, so that suspended the *de facto* established its vulnerability, in order to maintain their Monumental Values.

1. Σύντομη ιστορική εισαγωγή

Η πόλη της Πέλλας, μαζί με την Αίγινα (Aiges, αρχικά) και την Δίον, είναι οι τρεις πιο σημαντικές πόλεις της Μακεδονίας, Εικ. 1, 2. Πέλλα, γενέτειρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ήταν η αρχαία πρωτεύουσα της Μακεδονίας, μια πόλη με σημαντική αστική διαρρύθμιση, με αρδευτικά κανάλια και διοικητικά κτίρια και όμορφα παλάτια· αρχαιολογικές ανασκαφές αποκάλυψαν τα ερείπια της Ακρόπολης και και τα βασιλικά ανάκτορα, τα όμορφα ψηφιδωτά δάπεδα και τα αριστοκρατορικά σπίτια με τα περιστύλια, ένα σύνολο αποδεικτικών στοιχείων που υποδεικνύει ότι η Πέλλα ήταν η πρωτεύουσα και το διοικητικό κέντρο του Μακεδονικού Βασιλείου.

Σε περίπου 80 χιλιόμετρα βορειοδυτικά της Θεσσαλονίκης, βρίσκεται η Αίγινα, η αρχική πρωτεύουσα των Μακεδόνων και είναι ένας από τους πιο σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους στην Ελλάδα.

Εικ. 1. Πέλλα. Πέλλα. Συνορική τοποθεσία.

Εικ. 2. Γεωγραφική θέση.

τοίχοι των φρουρίων και τάφους με σημαντικούς θησαυρούς που ανήκουν στην δυναστεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, Εικ. 3, 4 (από [1: Pella and its Environs, VV.AA., Athens, ed. Ministry of Culture and AUTH, 2004]).

Οι πιο σημαντικές ανακαλύψεις που χρονολογούνται από το έτος 1977, είναι οι βασιλικοί τάφοι, ο τάφος του Φιλίππου Β και άλλα ευρήματα που είναι σήμερα εκτεθειμένα στο τοπικό μουσείο. Μετά τη μεταβίβαση των μακεδόνων βασιλέων στην Πέλλα, Βεργίνα έγινε ο τόπος για την ταφή των Μακεδόνων Βασιλέων (στο Μουσείο των Βασιλικών Τάφων ξεχωρίζει σήμερα ο τάφος του Φιλίππου Β με το περίφημα χρυσά ευρήματα). Η νεκρόπολη της πόλης Palatia και Βεργίνα, είναι περίπου ένα τετραγωνικό μίλι και περιέχει περισσότερες από τριακόσιους τάφους, συγκεντρωμένοι όλοι προς το νότο. Αρχαιολογικές έρευνες έχουν υποδείξει ότι η αρχαιότερη τάφος χρονολογείται από (1000-700 π. Χ.) και η πιο πρόσφατη από την ελληνιστική περίοδο.

Εικ. 3. Πέλλα, ανοιχτοί αρχαιολογικοί χώροι.

Εικ. 4. Πέλλα. 1 τ.μίλι αρχαιολογών χώρων.

2. Περιγραφή των διθάλαμων τάφων της Πέλλας

Είναι αρκετά πρόσφατες οι ανακαλύψεις έξι ευάριθμων μακεδονικών τάφων στην Πελλαιά χώρα, τέσσερις διθάλαμοι και δύο μονοθάλαμοι, για τους οποίους έγινε χρήση του γνησίου κυλινδρικού θόλου, ιδιαίτερα γνωστός στην Ελλάδα, όπως αποδεικνύεται από αυτά και άλλα αρχαιολογικά ευρήματα, όσο και από τις γραπτές μαρτυρίες.

Πρόκειται για “κατάγειες” θολωτές κατασκευές πλακωμένες από ένα γαιώδη όγκο στον οποίο φυτευόταν άλσος με δένδρα και θάμνους, προορισμένο για τους νεκρούς και τους φθόνιους θεούς, Εικ.5α, 5β, 6, 7.

Εικ. 5α. Πέλλα. Εξωτερική όψη τάφου Δ'.

Εικ. 5 β. Πέλλα. Πλάγια όψη του τάφου Γ'.

Εικ. 6. Παρακείμενος αυτοκινητόδρομος τάφων.

Εικ. 7. Πέλλα. Είσοδος στον τάφο Γ'

Τα χαρακτηριστικά αυτά παραδείγματα των μακεδονικών τάφων (350/300 π. Χ) βρίσκονται διασκορπισμένα σε όλη την βόρεια Ελλάδα αλλά και νοτιότερα (Ερέτρια, Κοτρώνη, Αμάρυνθος), {2}. Μία περίφημη περιγραφή ενός θολωτού τάφου από τον Πλάτωνα που περιέχεται στους Νόμους (947 δ, ε), περιγράφει:

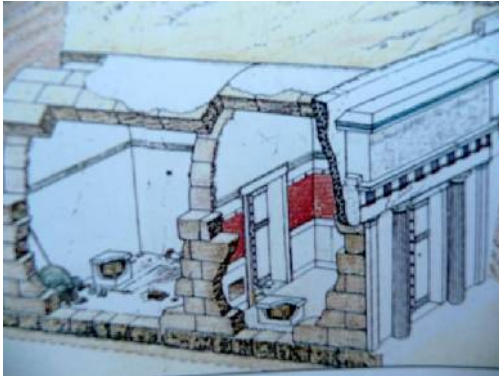
“Ο τάφος των ελεγκτών θα είναι μια μακρόστενη θολωτή κρύπτη από διαλεχτές πέτρες, με κρεβάτια επίσης πέτρινα, τοποθετημένα παράλληλα. Πάνω σ'ένα από αυτά θα τοποθετηθεί ο σορός του μακαρίτη. Ύστερα, αφού σκεπαστεί ο τάφος με χώμα, ώστε να σχηματιστεί ένας κυκλικός σωρός με μια ελεύθερη πλευρά, θα φυτευτεί γύρω του ένα ισρό δάσος, το οποίο θα μπορεί να επεκταθεί αργότερα προς το μέρος όπου θα βάλουν κι-άλλους νεκρούς χωρίς να χρειαστεί να προστεθεί καινούργιο χώμα “ (“Κάκτος“).

Πράγματι, σημαντικά δείγματα θόλων σε κατάγειες κατασκευές εντοπίζονται στην αρχαιολογική γεφυροποιία (από [2: Αρχαιοελληνική Γεφυροποιία, Εκδ. Επιμ. Θ. Π. Τασσιος, εκδ. Ε.Μ.Π., 2004]).

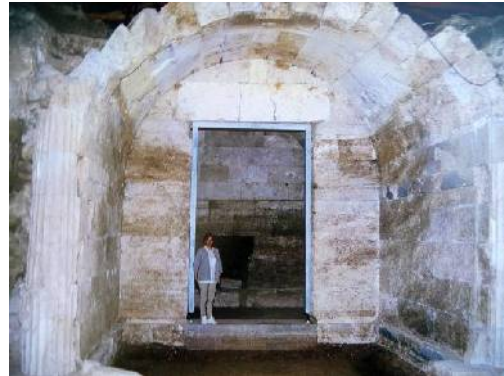
Οι Μακεδονικοί τάφοι συνήθως αποτελούνται από μία θολωτή αίθουσα και πρόσοψη με μνημειώδη πύλη, διάδρομο και ανάχωμα, Εικ. 8, 9 (από [2], Γ. Α. Μακρής). Αυτή η διαρύθμιση είναι παρόμοια με εκείνη των Μυκηναϊκών θόλων, καθώς και τα ταφικά αντικείμενα που βρέθηκαν στην Σίνδο και στις εκβολές του Βαρδάρη (ανατολικά της Βεργίνας), τα οποία διατηρούν στη αρχαϊκή εποχή την τελετουργία της χρυσής μάσκας. Παραδείγματα μακεδονικών τάφων (350-300 π. Χ.) βρίσκονται διασκορπισμένα σε όλη την βόρεια Ελλάδα αλλά και νοτιότερα (Ερέτρια, Κοτρώνη, Αμάρυνθος), [2, σελ 34, Δημητριάδου].

Ένας λόγος για τον οποίο είναι μεγάλος ο αριθμός των θολωτών τάφων και γεφυρών στην αρχαιοελληνική περίοδο, οφείλεται, ως γνωστόν, στην εξαιρετική αντοχή αυτών των κατασκευαστικών συστημάτων στις καταπονήσεις και εν γένει στην καλή συμπεριφορά τους προς το υποκείμενο έδαφος.

Εικ. 8. Διθάλαμος θολωτός τάφος Βεργίνας, [2].

Εικ. 9. Μακεδονικός τάφος Γιαννιτσών, [2].

Τα στοιχεία αυτά, μαζί με τις συνεχείς αναφορές των απόγονων της βασιλικής μακεδονικής οικογένειας, μας δίνουν τη βεβαιότητα ότι ο δωρικός πληθυσμός, αφού ουσιαστικά είχε αποδεχτεί τις περισσότερες από τις δομές και τις πρακτικές των πολιτών της Μυκήνης, τις είχε διατηρήσει και στην Μακεδονία.

Εικ. 10. Πέλλα. Εσωτερικοί χώροι τάφων.

Εικ. 11. Πέλλα, τάφος Γ'. Διαστρωμάτωση εισόδου.

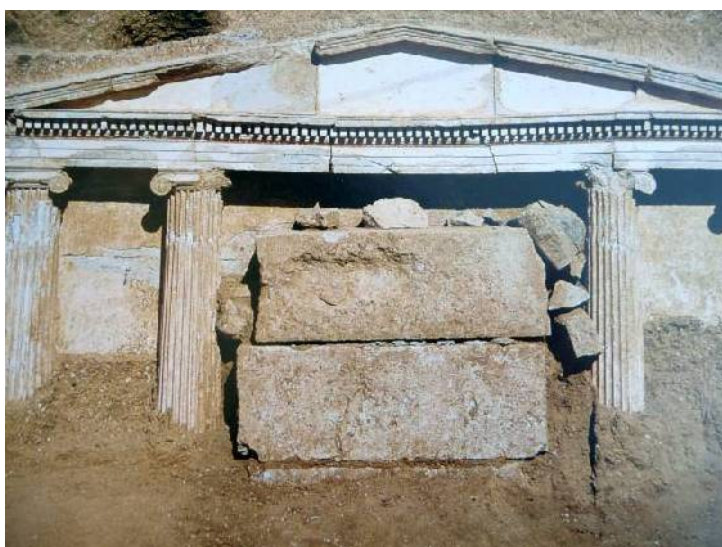
Στην Εικ. 10, εικονίζεται ένας εσωτερικός θολωτός χώρος των τάφων της Πέλλας, αρχικά επιχρισμένος και χρωματισμένος, κατασκευασμένος με επιμελώς λαξευμένους μεγάλους λίθους, άριστα προσαρμοσμένοι μεταξύ τους, άνευ κονιάματος.

Τις περισσότερες φορές ο θολωτός χώρος χρησιμοποιούνταν σε κατάγειες κατασκευές, πλακωμένοι συνήθως με έναν ογκώδη γαιώδη λόφο, Εικ. 11. Οι ευάριθμοι Μακεδονικοί τάφοι, είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτών των θολοσκεπών έργων.

Η πρόσοψη των Μακεδονικών τάφων είναι συνήθως ναόσχημη ιωνικού ή δωρικού ρυθμού όπως οι δύο τάφοι που αποκακαλύφθηκαν στο κέντρο του πέμπτου ανατολικού τύμβου της Πέλλας, υποδυκνείόμενοι ως τάφος Γ' και τάφος Δ'. Ο τάφος Γ' εντοπίστηκε από τους αρχαιολογούς στο κέντρο του πέμπτου τύμβου της Πέλλας που έχει διάμετρο 35 μέτρα και ύψος 5 μ. Ο τάφος Δ' εντοπίστηκε κοντά στην νότια βάση του τετάρτου τύμβου που έχει διάμετρο 56 μέτρα και ύψος 8 μ.

2.1. Περιγραφή του τάφου Γ'

Η πρόσβαση στους μακεδονικούς αυτούς τάφους γίνεται από ένα κτιστό κατηφορικό δρόμο, μερικές φορές στεγασμένος. Στον τάφο Γ' (Εικ. 12, από [1]), ο κατηφορικός δρόμος της είσβασης (Εικ. 13) οδηγεί σε ένα προθάλαμο πλάτους 3,30 μ. και μήκος 2 μ.. Από τον προθάλαμο ακολουθεί ο κύριος ισόπλευρος χώρος του τάφου, μήκους 3,50 μ., ο οποίος καλύπτεται με ενιαία καμάρα έντεκα θολιτών, ύψους 5,10 μ. Ο τάφος έχει συνολικό μήκος 7,70 μ. και πλάτος 5,80 μ.

Εικ. 12. Τάφος Γ' με την ιωνική πρόσοψη, πριν από τις εκσκαφές.

Εικ. 13. Κατηφορικός δρόμος εισβολής.

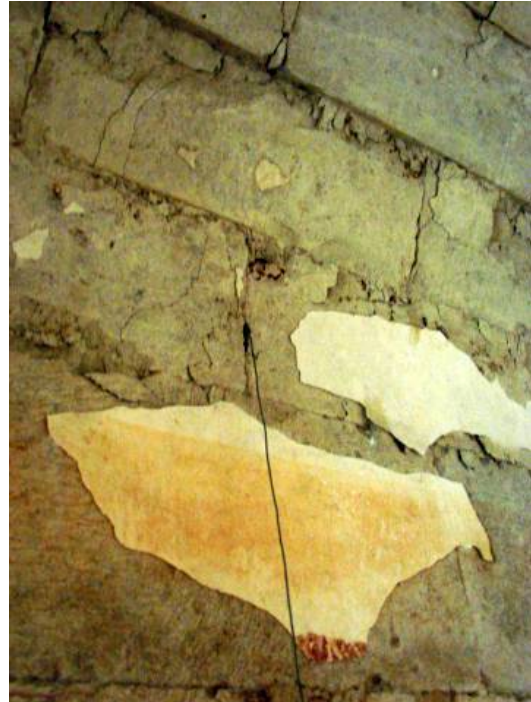
“Ο αρχιτεκτονικός ρυθμός της πρόσοψής του, η γραπτή διακόσμηση των κονιασμάτων του εσωτερικού του με αντικείμενα γυναικείου κόσμου, καθώς και τα σπαράγματα των κτερισμάτων του, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο τάφος κτίστηκε στην αρχή του 3^{ου} αι. Π. Χ για μία επιφανή δέσποινα της Πέλλας”, [2].

Ο θριγκός του στηρίζεται σε τέσσερις κίονες με βάσεις αττικού τύπου. Μία πέτρινη ευθυντηρία αποδέχεται τους τεσσέρις στυλοβάτες των κίωνων, Εικ. 14. Η πρόσοψη και τα εσωτερικά του τοιχώματα ήταν επιχρισμένα με κονιάματα, που εν μέρει παραμένουν ακόμη. Στα θυραία ανοίγματα του προθαλάμου και του κυρίου θαλάμου υπάρχουν ασβεστολιθικά κατώφλια (σε υψηλότερο επίπεδο, σήμερα, από εκείνο του δαπέδου), για την τοποθέτηση δίφυλλων (ξύλινων) θύρων και περιθυρώματα από κονίαμα, που ορίζονται από ερυθρές ταινίες, Εικ. 14, 15.

Εικ. 14. Τάφος Γ'. Περιθυρώματα από κονίαμα που ορίζονται με ερυθρές ταινίες.

Εικ. 15. Αποθέματα λευκών επιχρισμάτων στον κύριο θάλαμο.

Οι κίονες είναι εν μέρει σε επαφή με το υλικό που σχηματίζει το λόφο πάνω από τον τάφο. Και από τις δύο πλευρές έχει πρόσφατα εισαχθεί υλικό πληρώσεως, Εικ. 16, 17.

Εικ. 16. Τα άκρα των κίωνων. Λεπτομέρεια.

Εικ. 17. Τα άκρα των κίωνων προς τον λόφο.

Ο θρίγκος του προθάλαμου της κεντρική πρόσοψη, αποτελείται από τριταινωτό κλιμακωτό επιστύλιο και οριζόντιο γείσο με τους οδόντες, επιστρέφεται με το αέτωμα, το οποίο απολήγει

στο καταέτιο γείσο και την συμφυή σίμη, Εικ. 18. Οι αυλακώσεις ορίζονται με ερυθρούς χρωματισμούς.

Εικ. 18. Ο θρίγκος με το τριταινικό κλιμακωτό επιστύλιο.

2.2. Περιγραφή του τάφου Δ'

(Ο τάφος χρονολογείται κατά τα τέλη του 4^{ου} αι. π. Χ.)

Εκτός από το διαφορετικό στυλ της ναόσχημης κυρίας πρόσοψης σε σύγκριση με τον προηγούμενο τάφο Γ', η οποία είναι δωρικού ρυθμού, αυτός ο τάφος είναι σημαντικά μεγαλύτερου: 10,50 x 6,35 μ., και ύψος 6,60 μ., Εικ.19, η είσβαση στον τάφο γίνεται από έναν προθάλαμο διαστάσεων 4,70 x 3,00 μ., που προηγείται από έναν δρόμο λαξευμένο σε ασβετολιθικό βράχο, ο οποίος διαθέτει στο μεσαίο τμήμα του μία μνημειακή κλίμακα με δεκαεννέα σκαλοπάτια, Εικ. 20.

Εικ. 19. Ταφος Δ' με την δωρική πρόσοψη.

Εικ. 20. Η μνημειακή σκάλα που οδηγεί στον προθάλαμο του τάφου Δ'.

Η είσοδος του προθάλαμου προστατευόταν εξωτερικά με φράγμα πολλαπλών λιθοπλίνθων και εσωτερικά με λίθινη δίφυλλη θύρα διακοσμημένη με ανάγλυφα στοιχεία.

Στο μέσο του θαλάμου και σε επαφή με τον βόρειο τοίχο, υπήρχε μία κτιστή κλίνη για τον πρώτο νεκρό του τάφου (2,23 x 1,00 μ , ύψους 1,18 μ). Η εκχωμάτωση του τάφου σήμερα αρχίζει από τον προθάλαμο. Ο προθάλαμος αντιθέτως είναι σε ανοιχτό χώρο μερικώς προστατευόμενος.

Η πρόσοψη και οι εσωτερικοί χώροι είναι επιχρισμένοι με λευκό κονίαμα, όπως και ο τάφος Γ', χαραγμένο από δύο ομάδες ελληνικών και λατινικών επιγραφών. Οι τέσσερις ημικίονες πατούν σε έναν στυλοβάτη και στηρίζουν το επιστύλιο με θριγκό, ο οποίος αποτελείται από το διάζωμα με τρίγλυφα και τις μέτοπες, Εικ. 21.

Εικ. 21. Ταφος Δ'. Ο θριγκός με διάζωμα από τρίγλυφα και οι μέτοπες.

“Το θυραίο άνοιγμα του θαλάμου έφερε ένα μαρμάρινο δωρικό θύρωμα με παρασταδες , ανώφλη και κατώφλη. Εσωτερικά κλεινόταν με μαρμάρινη δίφυλλη θύρα, της οποίας το επάνω τύμπανο του αριστερού θυροφύλλου διακοσμούταν, όπως αντίστοιχα και το θυρόφυλλο της εισόδου του

οροθαλάμου, με μία εξαιρετικής τέχνης αποτροπαική κεφαλή γοργόνας Μέδουσας“ [2, σελ. 86.],
Εικ.21.

Εικ. 21. Τάφος Δ', μαρμάρινη δίφυλλη θύρα.

Όπως και στον τάφο Γ', διάφορα γραμμικά διακοσμητικά στοιχεία της πρόσοψης (απολήξεις μετώπου, κλπ.) ορίζονται με ερυθρούς χρωματισμούς, Εικ. 22 .
Τα οικογενειακά αυτά μνημεία, ανάλογα με τα διαθέσιμα υλικά του κάθε τόπου, είναι κατασκευασμένα με πωρόλιθο και ασβεστόλιθο.

Εικ. 22. Τάφος Δ'. Γραμμικά διακοσμητικά στοιχεία της πρόσοψης.

3. Τρέχουσες αλλοιώσεις και υποβάθμιση

Το αναλυτικό πλαίσιο της υποβάθμισης των δύο μακεδονικών τάφων υπό εξέταση, μπορεί να χωριστεί σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: α) Μηχανικές ανθρώπινες δράσεις, και β) δράσεις βιοχημικο/φυσικές από φυσικά στοιχεία και από φυτά (bio/degradanti, γ) διάβρωση του εδάφους.

Η μάζα της τοιχοποιίας, γενικά, διατηρεί αμετάβλητη την αρχική μεγαλοπρέπεια των τάφων, υποδεικνύοντας "καθαρά" την πλανιμετρική διάταξη που περιγράφεται παραπάνω, αλλά αρχικά τα διακοσμητικά στοιχεία, λίγα παραμένουν σήμερα, για την αδιάκοπη εκφορά και απομάκρυνση των υλικών και καλλιτεχνημάτων. Στην Εικ. 23 διακρίνονται οι απαλείψεις ορθογωνισμένων πέτρινων στοιχείων για να επιτραπεί η είσοδος στο εσωτερικό των τάφων, σημαντικά κρητικά σημεία για τις σημερινές αλλοιώσεις.

Εικ. 23. Απαλείψεις πέτρινων στοιχείων από την θολωτή σκεπή του τάφου.

Οι εσωτερικοί τοίχοι έχουν ομοιόμορφη εμφάνιση, με τις πέτρες ακατέργαστες ώστε να παρέχεται καλή συνάφεια μεταξύ των επιφανειών αναμονής των πετρωμάτων με τα επιχρίσματα. Τα επιχρίσματα είναι από γύψο και νερό, με πιθανή χρήση επιβραδυντικών ουσιών, για να αποφευχθεί το πρόβλημα της συστολής του γύψου, ώστε να κάνει το μείγμα πιο εφαρμόσιμο.

Δεν χρησιμοποιήθηκαν επιχρίσματα μεγάλου πάχους, και κατά συνέπεια, στα μέρη όπου έπρεπε να στρωθεί επίχρισμα ισχυρό (μεγαλύτερου πάχους) αυτό εφαρμόστηκε σταδιακά, με το τελικό στρώμα έχοντας χαμηλότερες μεγέθους κόκκους άμου ή και τριμμένο μάρμαρο, Εικ. 24.

Εικ. 24. Θάλαμος του τάφου Γ'. Επιχρίσματα ισχυρά, εφορμοσμένα σταδιακά, για εφαρμογή διακοσμητικών στοιχείων.

Εικ. 25. Απολέπιση, αποσάθρωση και εκτεταμένες μικρο ρωγμές επιχρισμάτων και επιφανειακών στρωμάτων πέτρας.

Οι ρωγμές των επιφανειακών στρωμάτων (μετατόπιση, απολέπιση και ρηγματώσεις επιχρισμάτων) είναι εκτεταμένες σε όλα τα τοιχεία, όπως και οι μικρορωγμές με μεγαλύτερα φάσματα (μέχρι και θραύση ή αποσάθρωση). Αυτές οι αλλοιώσεις οφείλονται στην από ευρεία διαμόρφωση των αλάτων σε κρυσταλλική μορφή, και στην εναλλαγή της παρουσίας του νερού και την επόμενη εξάτμιση, οι οποίες προκάλεσαν την αποσάθρωση των εξωτερικών στρωμάτων της πέτρας, Εικ. 25. Όλες οι θολωτές εσωτερικές επιφάνειες παρουσιάζουν εκτεταμένες μικρορηγματώσεις, Εικ. 26, 27 α, β.

Η επιστήλιος των εισόδων (από τον προθάλαμο προς τον εσωτερικό χώρο) των δύο τάφων Γ' και Δ' παρουσιάζουν εκτεταμένες ρωγμές, πάχους $1\frac{1}{2}$ μέχρι 2 εκ (ροπή κάμψης), Εικ. 28.

Εικ. 26. Μικρο και μακρο - ρηγματώσεις θόλων κυρίου θαλάμου τάφου Γ'.

Εικ. 27 α. Αποφλοιώσεις από άλατα.

Εικ. 27 β. Διογκώσεις από άλατα.

Το έργο της ανασκαφής και η μερική άρση των βαρών που επιβαλλόνταν στα κτίσματα αυτά πάνω από δύο χιλιετίες, είχαν ως αποτέλεσμα την μείωση της τριαξονικής πίεσης που ενεργούσε στο μνημείο η εκχωμάτωση του, προκαλώντας την εκδήλωση ανεπιθύμητων κοπτικών και καμπτικών εντάσεων και, εν ακολουθία την ελαφρά περιστροφή των δημιουργηθέντων άκαμπτων τμημάτων της τοιχοποιίας μετά την ρηγμάτωση, Εικ. 29.

Η προκύπτουσα διείσδυση των όμβριων υδάτων και η δράση της απορροής έχουν επιδεινώσει το πλαίσιο αυτών των αλλοιώσεων που δημιουργήθηκε αμέσως μετά τις πρωταρχικές εκσκαφές.

Έμμεσες αιτίες ζημιών προκύπτουν, και από κυκλοφοριακές δονήσεις που δημιουργούνται από τα οχήματα που ταξιδεύουν στον διπλανό αυτοκινητόδρομο βαριάς κυκλοφορίας.

Εικ. 28. Τάφος Γ'. Ρωγμές, λόγω κάμψης, πάχους 1½ μέχρι 2 εκ. στην επιστήλιο του προθάλαμου.

Εικ. 29. Διαγώνιες ρωγμές στην κυρία πρόσοψη του τάφου Γ.

3. Η σημερινή προστασία των τάφων Γ' και Δ'

Είναι πολύ δύσκολο σήμερα, για τον ταξιδιώτη που διασχίζει με το αυτοκίνητό του τη γύρω περιοχή, να αντιληφθεί τα δύο αυτά υπόγεια καμαροσκέπαστα μνημεία, εγκιβωτισμένα στο φυσικό έδαφος και καλυμμένα με τύμβο, στο οποίο έχουν φυτευτεί θάμνοι και διάφορα δένδρα. Εκτός από πινακίδες πάνω στο δρόμο, δεν δύναται εύκολα να να αντιληφθεί κάποιος τη σημασία του τόπου και τα αρχαιολογικά δεδομένα. Εκτός τούτο, δύο μεγάλοι δημόσιοι αυτοκινητόδρομοι τετρατομούν την περιοχή και καταστρέφουν την ενότητα του χώρου.

Οι δομές παροχής προσωρινής προστασίας, υψίστανται σε μεταλλικούς σωλήνες και κάλυψη με κυματοειδή λαμαρίνα, Εικ. 30. Η είσοδος προστατεύεται από ένα πλαστικό φύλλο (politilene), Εικ. 31. Το προσωρινό στέγαστρο της προνάρθηκας, είναι στηριγμένο, εν μέρει, σε εγκάρσιο τοίχο του τάφου (τοπικές ζημιές), και σε μία πρόχειρη μεταλλική κατασκευή η συνολική αισθητική εικόνα του στέγαστρου, κι η δομητική – του κατάσταση είναι κακές, Εικ. 33.

Εικ. 30. Πέλλα. Προσωρινό μεταλλικό στέγαστρο τάφου Δ'.

Εικ. 31. Η είσοδος των τάφων προστατεύεται από ένα πλαστικό φύλλο

Εικ. 32. Πέλλα. Προσωρινό μεταλλικό στέγαστρο τάφου Δ'.

5. Αξιολογικές επιλογές στην αρχική φάση της διαδικασίας αποκατάστασης.

Επί του παρόντος, οι ανασκαφές και η προσωρινή προστασία των Μακεδονικών τάφων, καθώς και η μεταφορά σε μουσείο των αρχαιολογικών ευρημάτων, έχουν ολοκληρωθεί.

Οι αξιολογικές επιλογές στην τωρινή φάση αποφάσεων για την αποκατάσταση των δύο Μακεδονικών Τάφων Γ' και Δ' της Πέλλας, θέτουν τους γνωστούς προβληματισμούς προσέγγισης των πρακτικών λύσεων που αναζητούνται κάθε φορά για την δομητική αποκατάσταση των Μνημείων: **Αλλαγή ή όχι του αρχικού υλικού? αναίρεση ή όχι των αρχικών ρωγμών, των χρωματικών αλλοιώσεων και των θραύσεων? ποιό είναι το σωστό επίπεδο σεβασμού αυθεντικότητας?**

R. Lemaire γράφει: “ Η ιεράρχηση των αξιών είναι σαφής: η αξία της μορφής υπερισχύει στην ιστορική αξία. Το μήνυμα που μεταδίδει η μορφή είναι ένα έργο τέχνης, είναι η ουσία. Χωρίς

αυτό, το παρόν δεν υπάρχει” .. “Η αυθεντικότητα του μηνύματος της μορφής, κομιστής της ομορφιάς του έργου της τέχνης, έχει την πρωτοκαθεδρία. Αυτή είναι η φιλοσοφία στην οποία βασίζεται η αποκατάσταση αρχαιολογικών χώρων: η αυθεντικότητα του μηνύματος της μορφής, κομιστής της ομορφιάς της τέχνης, έχει την πρωτοκαθεδρία: Θυσιάζει τα ίχνη της ιστορίας στην απόλυτη κυριαρχία του έργου τέχνης, δημιουργία της νοημοσύνης και της ευαισθησίας του ανθρώπου”.

Αλλά, η αποκατάσταση των αλλιώσεων που εκτέθηκαν άνωθεν, απαιτεί και την χρήση ορισμένων συμβατών νέων υλικών και την μερική αντικατάσταση αρχικών δομικών στοιχείων, έτι ώστε να αποφευχθεί η κατάρρευση των μνημειακών αυτών τάφων, διατηρώντας συγχρόνως την μορφή των και την οπτική ποιότητα των επιφανειών των. Είναι προφανές οπότε ότι, οι Μελετητές και οι Κατασκευαστές προωθούνται σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις, βασιζόμενες, όχι βέβαια, στον σεβασμό της αυθεντικότητας, αλλά αποφασισμένες αρμοδίως και μέσω διαδικασιών ευρύτερου κοινωνικού ενδιαφέροντος, και εκ των προτέρων η Οικονομική διαθεσιμότητα, οι Αισθητικές προτιμήσεις, οι ηθοπολιτικές απαιτήσεις και οι κοινωνικές προσδοκίες .

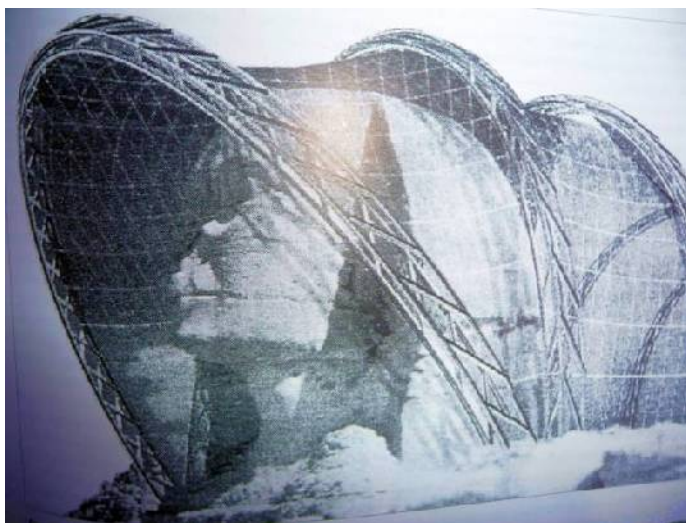
5.1. Το κέλυφος προστασίας.

Η μακροχρόνια, συχνά, αναμονή, αυτών των αντιθετικών αποφάσεων, απαιτεί να δοθεί προτεραιότητα στο οριστικό έργο προστασίας των αρχαιολογικών μνημείων, δηλαδή να καθοριστεί άμεσα ο χαρακτήρας του κελύφους προστασίας, ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι περαιτέρω αλλαγές και οι αλλοιώσεις (που επιβαρύνουν τις άνωθεν αποφάσεις).

Πέρα της αυταπάτης ότι δύναται να επιτευχθεί, μέσω των κατάλληλων υλικών, μία ελαφρότητα και μία ουδετερότητα, οι οποίες δεν θα θέτουν σε κίνδυνο την αυθεντικότητα των μνημείων, παραμένει το δίλημμα του ποιες θα πρέπει να είναι οι ποιότητες αυτής της στέγασης.

Τα ποιο κοινά ερμηνευτικά σενάρια, πάντως, προσπαθούν να αποφύγουν την υλική φθορά (υποβάθμιση), δίνοντας διαφορετική σημασία στα πιθανά έργα προστασίας ή στις άμεσες επεμβάσεις διατήρησης, εν σχέσει με τους διάφορους ορισμούς της έννοιας του Μνημείου, τον ρόλο τους και τα όριά τους.

Αποφεύγοντας μια μεγαλύτερη ανάπτυξη σε αυτό το θέμα που έχει τεκμηριωθεί ευρέως, ως υπινθυμίσουμε την παραδειγματική περίπτωση της Σφίγγας, της οποίας οι πέτρες έχουν υποβληθεί σε μια σειρά από διαφορετικούς παράγοντες αλλοιώσεως, εκ των οποίων, αφού διαπιστώθηκε η τρωτότητα στην λειαντική δράση της άμμου κατά τη διάρκεια καταιγίδων, προτάθηκε, όχι η προστασία της πέτρας, αλλά η προστασία της Σφίγγας από την αμμοβολή με.... κουκούλωμα, Εικ. 33 (που αποτελείται από μια μεταλλική κατασκευή, η οποία ανοίγει σε περίπτωση δυσμενών συνθηκών μόνο).

Εικ. 33. Πρόταση προστασίας της Σφίγγας από καταιγίδες άμμου.